

St. Nikolaj Kirke i Svendborg

af

Vilhelm Lorenzen.

Af alt det, der er bygget i Danmark i Tidernes Løb, er i det sidste Slægtled ikke blot det gaaet til Grunde, der ikke fortjente bedre Skæbne; men desværre ogsaa mange Bygninger, der burde have været bevarede, fordi de var smukke og ejendommelige at se paa, og fordi de var ægte historiske Udtryk for den Kirke-, Bonde-, Borger- og Adelskultur, der engang har været. Mange af disse forsvundne Bygninger vilde paa en god Maade have vist os Sammenhængen i vor Kultur og Historie.

Forholdene har meget naturligt ført med sig, at den Gruppe af Fortidsbygninger, der, bortset fra Oldtidsarkitekturens Gravbygninger er bedst og rigest repræsenteret, er de middelalderlige Kirker. Næsten hvert Sogn i Danmark har endnu sin 6—7—800 Aar

gamle Kirke, hver gammel dansk Købstad har ikke en, men undertiden flere af sine ældste Kirker i Behold. Langt det overvejende Antal Landsbykirker er i deres oprindelige Skikkelse opførte i Løbet af et Par Slægtled i Valdemarernes store Fremgangstid. De er byggede i den romanske Stil eller Rundbuestilen, som den kaldes paa Grund af sit mest iøjnefaldende Element: Den runde Bue. Derimod er Størsteparten af vore Købstadkirker, i al Fald i deres nuværende Skikkelse, noget yngre; flere af dem er forhenværende Klosterkirker, som Faaborgs, der var bygget for Helligaandsbrødrene. Disse ofte ret anselige Købstadkirker er i Regelen opførte i gotisk Stil eller Spidsbuestilen, der slog igennem her i Danmark i Løbet af 13de Aarh.

Hvem holder ikke af saadan en lille bred og tætbygget Landsbykirke, der rager højt op over Huse-nes Tage. Den er ofte den eneste monumentale Bygning i Egnen, den eneste, der ved sin Højde og Drøjde og hele ejendommelige Byggemaade faar os til at vende os om efter sig. For de fleste, der er voksede op paa Landet, er deres hjemlige hvidkalkede, røde eller stengraa Kirke vokset fast ind i deres Barndomsindtryk. Nu er det ganske vist sandt, at Fyen, det gælder ogsaa Svendborg Amt, ikke udmærker sig ved særlig mærkelige eller interessante Landsbykirker. Og dog kan Amtet opvise en af vore verdenskendte Rundkirker: Horne ved Faaborg. Ellers kan de gennemgaaende ikke maale sig med de jyske Granitkirker eller Sydsjællands og Laaland-Falsters kønne Murstenskirker. Fyen ligger ikke for ingen Ting midt imellem disse to Yderpunkter. Der er adskillige ypperligt byggede Granitkirker, særlig paa

Taasinge og Langeland, hvor der er ydet fortræffeligt Stenhuggerarbejde; der er enkelte kønne Fraadstenskirker, og der er respektable Murstenskirker. Af Landklostre havde Svendborg Amt mærkelig nok kun eet: Cistercienserklostret Holme (nu Brahetrolleborg), hvis gamle gotiske Murstenskirke, da den endnu stod med sine tre høje Skibe, til Gengæld ogsaa var en af Stiftets virkelig store Kirker.

Men i 16de Aarh. tog Fyenboerne sig sammen for Alvor og flere af Tidens skønneste Herregaarde: Egeskov, Hesselagergaard, Rygaard, Nakkebølle, Ørbækklunde osv. har Svendborg Amt Æren af at have frembragt.

Gaar man til Amtets Købstæder træffer man der flere gamle halv- og helgotiske Kirker.

Disse store røde Kirkehuse med knejsende Taarnspir og takkede Gavle hører, trods noget, med til en dansk Provinsby. De bestemmer Bybilledet langt mer, end man maaske til daglig er tilbøjelig til at indrømme. Tag Nyborg Kirke eller St. Nikolaj i Svendborg bort, og byg Kaserne med 3 og 4 Værelser Lejligheder i Stedet: Nyborg og Svendborg vil ikke være til at kende igen. Ofte ligger disse Kirker saa hyggeligt, omgivne af Træer og Plantninger, noget for sig selv og med Menneskene lidt paa Afstand. Det er ikke frit for, at der undertiden kan være lovlige megen Afstand mellem Beboerne og deres Kirkebygninger. I en By lever man sig maaske ogsaa vanskeligere saa bevidst sammen med Kirkebygningen. Der er saa meget andet — om end ikke altid ligesaa godt — at se paa. I al Fald har vore almindelige Købstadkirker haft vanskeligere ved at hævde sig og rigtig gaa ind i Folks Bevidsthed, som Landsbykirkerne har formaaget det, skønt de i

de allerfleste Tilfælde er langt større og mere imponerende, rigere i Udstyrelse og tit med flere Skønhedsværdier end en almindelig Landsbykirke.

Til Gengæld er de ogsaa ofte saa stærkt ombyggede i Tidens Løb, at de ligesom er vanskeligere at faa rigtig fat paa med deres mange Kapeller og Udbygninger. Men det maleriske i dem, det afvekslende i deres mange skiftende Perspektiver, baade indvendig og set udefra, vil nok før eller senere give dem den Plads i Befolkningens Bevidsthed, der med Rette tilkommer dem.

Uden at krænke Amtets andre Byer kan man trøstigt sige, at Svendborg i Nikolaj Kirke ejer en Bygning, der ikke alene arkitekturhistorisk er af største Interesse, men præges af en ganske sjælden Helhed og i sin gennemførte Stil er saa smuk og ejendommelig inde og ude, at den forlængst burde have erobret alle Svendborgeres og Svendborgfareres Hjerter, hvis den ikke allerede har gjort det.

Den er ubestridt den smukkeste af de to Svendborgkirker, selv om Frue Kirke har en ypperlig monumental Beliggenhed paa Bakken ved Torvet. Men de stærkt fremspringende Korsfløje gør, at der er noget mindre samlet over denne Kirke end over St. Nikolaj, hvor Kor, Hovedskib, Sideskibe og Taarn danner en sammenvokset, glimrende opbygget Helhed. Svendborg By har imidlertid tidligere haft en tredje gammel Kirkebygning i den toskibede Graabrødkirke, indviet 1361*). Den har været een af vore faa Kirker i den rene gotiske Stil, nobel i Helhed og fin indtil Elegance i alle sine Enkeltheder. Man be-

*) Architekten 1904: V. Lorenzen: Toskibede Kirker i Danmark. Jvf. Kirkehist. Saml. V R. 2. B.: Samme: Franciskanerkirker i Danmark.

høver blot at se Kapitæler og Friser fra denne Kirke i Nationalmuseet — nu alt, hvad der er tilbage af fordums Herlighed — for at forstaa, hvad der er tabt.

Den blev nemlig nedbrudt 1828, uden at det nu er muligt at se Nødvendigheden deraf*).

De eneste middelalderlige Sten-Bygninger, Svendborg vides at have haft var Graabrødreklostrets, hvoraf nogle Fløje stod ligetil 1875, da ogsaa de forvandt. Byens to Kirker er nu ene om at vise, at Svendborg er en virkelig gammel og historisk ærværdig By. Svendborg synes i det hele taget altid fortrinsvis at have været en Bindingsværksby. Ja, 1821 var der kun fire — siger og skriver fire — grundmurede Huse i Byen. Et af de interessanteste Bindingsværkshuse er den saakaldte »Muserede« i Fruestræde fra 17de Aarh. Forhaabentlig vil den kunne bevares, samtidig med at den anvendes til et almennyttigt Formaal. Byen vil kun tabe ved at den forsvinder.

Fra 18de Aarh. har Svendborg flere kønne Bindingsværkshuse tilbage. Særlig i Bagergade ligger en Række Borgerhuse af en ganske ejendommelig malerisk Type: En Forbindelse af Gavlhuset, som det kendes bl. a. fra Sønderjylland, sydjyske og fynske Søkøbstæder (Assens), med Karnapmotivet. Til det sidste smukke Udslag af Sans for god Bygningskunst i Svendborg hører de fuldt moderne, hyggelige og udpræget danske Bygninger i Kvarteret ved Nikolaj Kirke, opførte af Arkitekt Magdahl-Nielsen. I dem og Kirken rækker gammel og ny dansk Byg-

---

*) Nyt Tidsskrift for Oldkyndighed 1836, p. 315.

ningskunst paa en smuk Maade hinanden Haanden. Uden at ville paastaa, at just Nikolaj Kirke har haft nogen forbilledlig Betydning for Magdahl-Nielsens Bygninger i Svendborg, er det dog en sikker Ting, at meget i den moderne danske Bygningskunst skyldes det inderlige Studium af vore gamle Kirkebygninger. Nikolaj Kirke har foruden sin almindelige folke- og kirkehistoriske Betydning derfor ogsaa sin store Betydning som et af Udgangspunkterne for moderne dansk Bygningskunst. Et Studium af den har følgelig mangesidig Interesse.

Nikolaj Kirkes Beliggenhed er den samme, der er saa karakteristisk for mange af dens Medkirker i Købstæderne. Den store, alvorlige Bygning ligger bred og sikker, teglrød over det hele paa en køn lille Plads med grønne Træer. Den er kun et nyt Bevis paa, hvor herligt vore Bygninger af røde Mursten staar til det grønne Løv, men først og fremmest, naar Murstenene er mørkerøde, haandstrøgne og med den varme Farve, som de har i hele vor ældre Teglstensarkitektur (se Afb. 1).

Og Kirken fylder saa godt, hvor den ligger; det svære Taarn harmonerer smukt med den øvrige Bygning og er netop saa tungt, som det skal være, for at veje den brede treskibede Kirke op. Der er her den Ligevægt mellem Taarn og Kirke, der hører til, og hvor vore gamle Kirker kan lære de nye ikke saa ganske lidt.

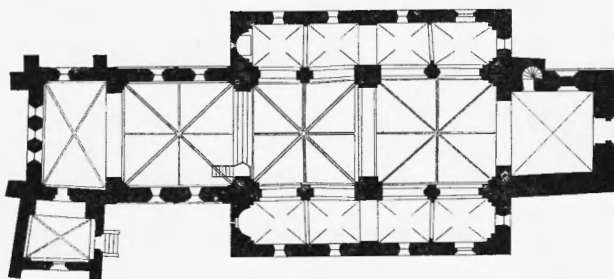
Det lettere, gennembrudte renaissanceagtige Spir tager ikke mere af Taarnets svære Vægt, end at det virker behageligt — som et Smil i et alvorligt Ansigt. Bedst kommer Kirken til sin Ret set fra Smaagaderne:

Afb. I. Kirken set fra Vest. .

St. Nikolajstræde og Kyseborgstræde, hvor Mur- og Tagfladers glidende indbyrdes Sammenspil giver Kirkens Arkitektur det maleriske, der er én af Hemmelighederne i saa megen god Bygningskunst, men maaske allerstærkest gør sig gældende i vore gl. Kirkebygninger, fordi saa mange Flader dér brydes mod hinanden i Skib, Kor, Taarn, Vaabenhus og Kapeller. De har paa det Punkt noget tilfælles med vore gamle Renaissance-Herregaarde med deres Fløje, Taarne og Karnapper.

Den Nikolaj Kirke, vi nu kender, har ikke altid set ud som nu. Taarnet er tydeligt nok føjet til senere; Sakristiet ligeledes. Og om end Koret i det store og hele synes at være samtidig med Skibet, er det dog ikke Tilfældet. Ved sidste Restauration fandtes i det nuværende Kor Fundamenterne af den oprindelige Korafslutning: en halvrund Alterudbygning, den saakaldte Apsis, der fortsatte det oprindelige Kor, hvis Omfang ganske svarede til den nuværende Korbygningens største vestlige Fag*) (se Afb. 2).

Afb. 2. Kirkens Plan. Korets østligste Fag, Sakristi og Taarn senere tilbygget.

*) Opmaalingen og Tegningen af Kirken i: Tegninger af ældre nordisk Arkitektur. IV S. 3. Række.

Hvordan er da denne ældste Nikolaj Kirke? — Hvad er dens arkitektoniske Væsen, dens »Personlighed« eller, som det her, hvor det drejer sig om en Bygning, hedder: dens Stil? Og, hvorfor er den bleven, netop som den er?

Hver enkelt Bygnings — altsaa ogsaa denne Kirkes — arkitektoniske Væsen er sammensat af forskellige udprægede og grundlæggende Karaktertræk, knyttede til Materiale og Plananlæg, til Konstruktioner, d. v. s. den Maade, den er bygget op paa, og endelig til Dekorationen, d. v. s. den Maade, hvorpaa dens Enkeltheder (som Piller, Karme i Døre og Vinduer, Gesimser o. s. v.) er formede.

Den ældre Nikolaj Kirke er for langt den største Del bygget af Mursten**) i Munkeforbandt (2 Løbere og 1 Binder); kun i Fundament, Sokkelpartier og nederste Del af Koret er anvendt et stærkere og solidere Materiale: Granit. Men Murstenen er Hovedmaterialet, og det er allerede antydnet, hvor stærkt det præger Bygningen. Materialet har overhovedet en mægtig Indflydelse paa et Bygningsværks Karakter, naar det som her giver sig tydeligt tilkende inde og ude uden at være skjult under Kalkpuds. Det bestemmer nemlig Bygningens Farve, og i Nikolaj Kirke som i alle ældre Murstensbygninger har de haandstrøgne, store Mursten netop

---

*) De i det følgende forekommende Meddelelser om, hvad Kirkens Restauration 1892—94 oplyste om dens oprindelige Byggemaade er mig velvilligst givet af Arkitekt Magdahl-Nielsen, hvem jeg herved bringer min bedste Tak.

**) Størrelsen er: 26 × 8 × 14 ctm.

denne dybe, varme Lød, der er saa afværg og smuk og stikker stærkt af mod Nutidens flove, blanke Maskinsten.

Materialet indvirker stærkt paa Konstruktioner og Dekoration, fordi den Maade, hvorpaa Bygningen bygges og pyntes er afhængig af Materialets Art. Man kan ikke gøre alt med Mursten; men man kan til Gengæld gøre mange Ting med dem, som andre Materialer forbyder af sig selv, Granit f. Ex.

Kendskab til Teglbrænding opstod i Danmark under Valdemar d. Store; men hvorfra denne Kendskab er naaet herop er endnu en historisk Gaade; muligvis helt nede fra Norditalien. Men i alle Tilfælde opnaaede vi i Danmark meget hurtig en forbausende Dygtighed, ja, Virtuositet i at behandle Teglten. Det viser vore store romanske Murstenskirker. Dette letbehandlige Materiale fortrængte efterhaanden ganske de tungere hjemlige Stenarter. Og saa godt som hele vor halvgotiske og helgotiske Arkitektur er derfor i Mursten.

Nikolaj Kirke er muret paa den i Middelalderen sædvanlige Maade: Muren bestaar af to én Sten tykke Skaller, Mellemmrummet er udfyldt med Kampesten i Mørtel.

Hvor Granit er anvendt, er det i raa og kløvet Form under Koret, men smukt tilhugget med profileret Kant i Sideskibenes Sokkel. Dog havde nordre Sideskibs Vestgavl en profileret Sokkel i Mursten. Murene er funderede med store Kampesten i Kalk*).

---

*) Under Sideskibene meget daarligt; under Koret bedre.

Meget karakteristisk er Kirkens Plananlæg: Tredelt Skib, hvor det brede Midtskib fortsættes i et selvstændigt Kor af samme Bredde. Koret afsluttedes, som anført, med en halvrund Apsis, Sideskibene ligeledes, men kun synlige indvendig og udmurede i de svære Østvægge. Arkadebuer*), 4 paa hver Side, sætter Hovedskib i Forbindelse med Sideskibene. Denne Kirketype er ikke ualmindelig i dansk Kirkearkitektur. Til den hørte en af Danmarks allerældste endnu staaende Kirker: Vor Frue i Roskilde fra Slutn. af det 11te Aarh. Til den hører den lidt yngre Tamdrup Kirke ved Horsens, og de senere men dog alle romanske Kirker: Asmild ved Viborg, Skarpsalling ved Løgstør, Stubbekøbing Kirke, Frelsers Kirke i Horsens, den gamle Kirke i Sønderborg, den ældste Mariekirke i Flensborg m. fl. Alle har det tilfælles, at de er anlagt som Sognekirker.

De forsager Biske- og Klosterkirkernes Tværskibe og Korkapeller, beregnede paa en talrig Gejstlighed; de forsager ogsaa Bispekirkenes knejsende Taarne. Det rummelige Skib viser tydeligt nok, at der her er taget mest Hensyn til Menigheden. Denne Type repræsenterer en folkelig demokratisk Kirkeform i Modsætning til den mere gejstlig-aristokratiske Dom- og Klosterkirketype. Nu er det tankevækkende gennem Kirkernes Plananlæg at se, hvorledes den katolske Kirke i Middelalderens senere Aarhundreder demokratiseres. Allerede i Slutningen af 13de Aarh. gik de højfornemme Cisterciensere i Holmekloster (Brahetrolleborg) over til Menig-

*) Arkade er en Række buede Aabninger i en Mur — her Midtskibets Vægge — baarne af Arkadepiller. Den enkelte Bue kaldes Arkadebue (se Billeder af Kirkens Indre).

hedskirken, som vi kender den i St. Nikolaj i Svendborg, og de yngre Munkeordener (Graabrødre, Sortebrødre, Helligaandsbrødre osv.) strøg radikalt de vidtløftige Kor- og Tværskibs anlæg for at samle alt om Menighedens Del af Kirkebygningen. Nikolaj Kirkes Plan gaar bl. a. igen i Helligaandsbrødrenes Kirke i Faaborg, der i sit Anlæg stammer fra Aarene efter 1479.

Af særlig Interesse er igen den Maade, hvorpaa Kirken er bygget op efter denne Plan og hvilke Konstruktioner, der er brugt. Intet bidrager alligevel mere end dette til at præge Bygningen, baade dens Indre og dens Ydre. St. Nikolaj Kirke er opført som en Basilika, d. v. s. Hovedskibet løfter sig majestætisk og dominerende op over de lave Side-skibe, og det løfter sig saa højt, at der i »Overkirken« bliver Plads til Vinduer — her to og to — for at det store Rum kan blive rigeligt oplyst. Denne Bygningsform gaar tilbage til de ældste kristne Kirker i Sydevropa og Orienten, og rimeligvis stammer den fra Romernes Rets- og Børshaller af samme Navn, der dukker op i 1ste Aarh. f. Chr. *). Først i Løbet af 14—15te Aarh. forsvinder den helt eller delvis fra dansk Kirkearkitektur. I Modsætning til de romanske Kirker af denne Type har Koret i St. Nikolaj samme Højde som Hovedskibet og er dets direkte Fortsættelse; men derved staar den

---

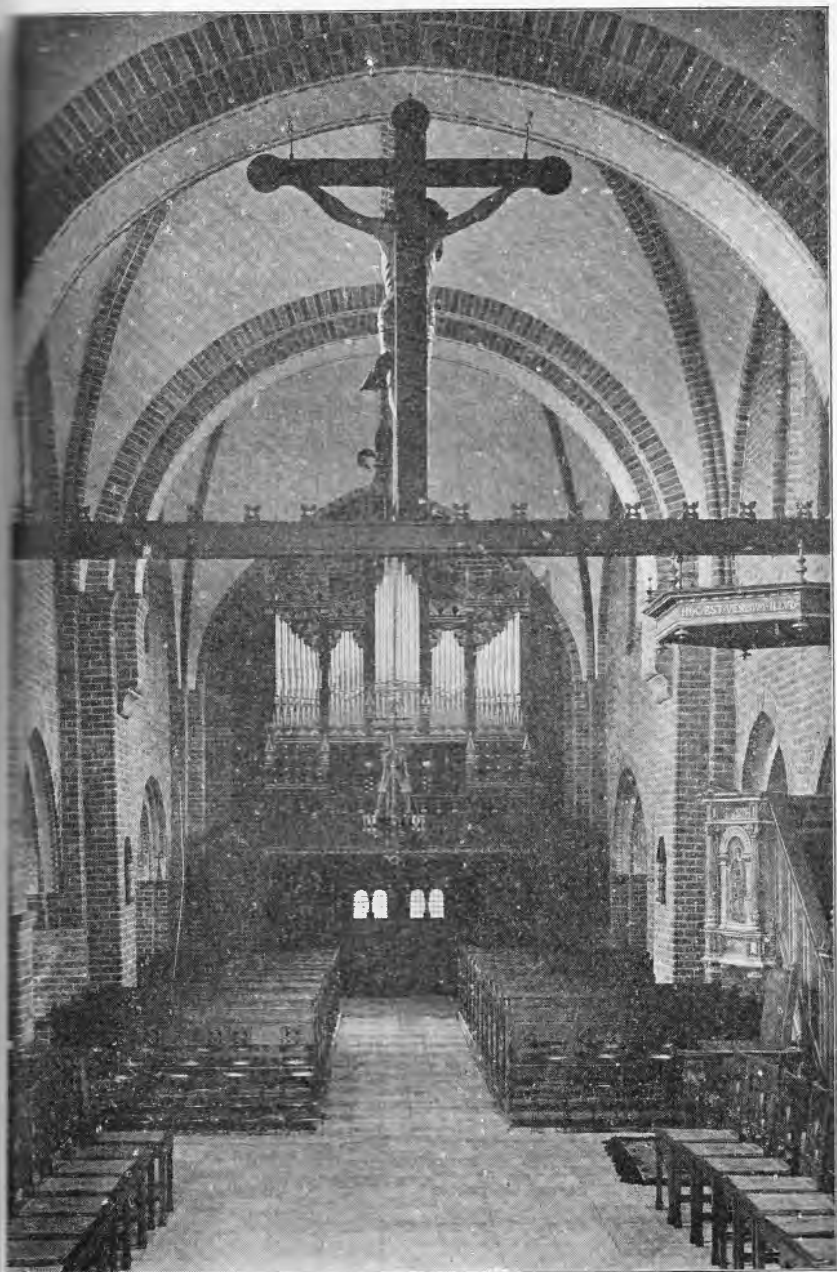
*) Navnet stammer fra Bygninger — aabne Haller — paa offentlige Pladser i de gamle græske Byer, hvor Kongen sad til Doms. Disse Bygninger kaldtes Kongehaller (basilikos = kongelig). Det er disse ret beskedne græske Bygninger Romerne optager, men under solidere og prægtigere Former.

de gotiske Kirker nær, der altid er byggede paa denne Maade. Basilikaformen præger i højeste Grad St. Nikolaj. Udvendig (se Afb. 1) bygger Kirken sig roligt og symmetrisk op om det høje Hovedskib, der holder sammen paa det hele, og indvendig (se Afb. 3) bygges det tredelte Rum op ganske svarende til det Ydre, roligt og symmetrisk, idet de lave Sideskibe naturligt indordner sig under det rummelige Midtskib. Netop Rumforholdene er i Nikolaj Kirke mærkelig brede og djærve; det giver Hvile og Storladenhed i Rummet. Nikolaj Kirke er paa dette Omraade i nær Slægt med vore store romanske Domkirker og Klosterkirker, men staar de gotiske Kirker — f. Ex. den gamle Holme Klosterkirke ikke at tale om St. Knud i Odense — fjærnt. De gaar nemlig i Højden, hvor Svendborg Kirken gaar i Bredden.

En Følge af den treskibede Byggemaade er de dejlige Perspektiver, som ogsaa Nikolaj Kirke har. Først og fremmest Perspektivet ned igennem Kirkens Midtskib og Kor (se Afb. 3 og 4). Nikolaj Kirke er jo en Langhuskirke, d. v. s. anlagt efter Længdeaksen (i Modsætning til en Centralkirke, som Horne ved Faaborg, der er anlagt ud fra et Centralpunkt). Og Langperspektivet understøttes og beriges af Arkade- og Vinduesrækker og af Hvælving, der følger paa Hvælving. En Ejendommelighed ved Nikolaj Kirke er at Hvælvingernes Højde aftager regelmæssigt mod Øst. Men derved skabes en kunstig Perspektiv. Det kommer for Øjet til at tage sig ud som om Kirken var længere end den i Virkeligheden er. Tilsammen bevirker alle disse Ting, at man paa det stærkeste igennem Langperspektiven føler, hvorledes alle Linier i Midtskibet løber

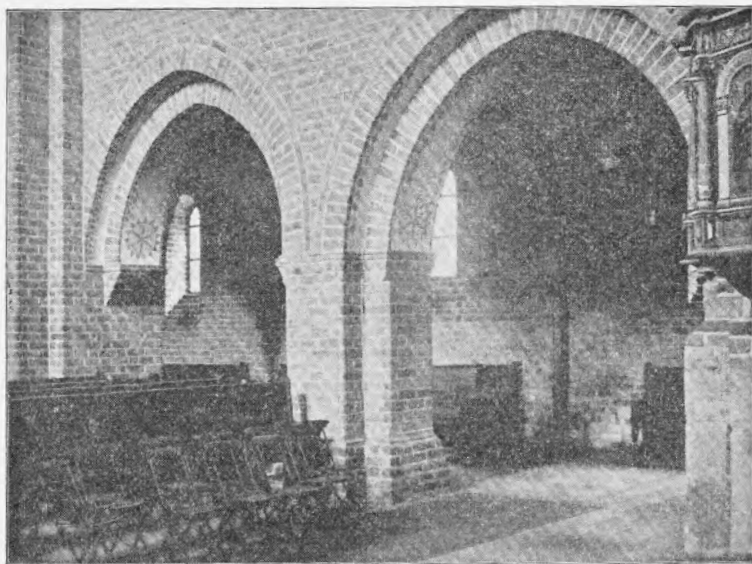

Afb. 3. Kirkens Indre set mod Øst.

1911 Amt 1911 **Abb. 4. Kirkens Indre set mod Vest.**

mod Øst, indtil de løber sammen det Sted, hvor de efter Kirkens Plan og Gudstjenestens Mening skulde samles, nemlig ved Højalteret. I den oprindelige Nikolaj Kirke var Afslutningen mod Øst ligesom mere afrundet og derfor arkitektonisk bedre end den nuværende. Da løb alle Linier sammen i den lille, halvkuppeldækkede Apsis, hvor Højalteret havde sin

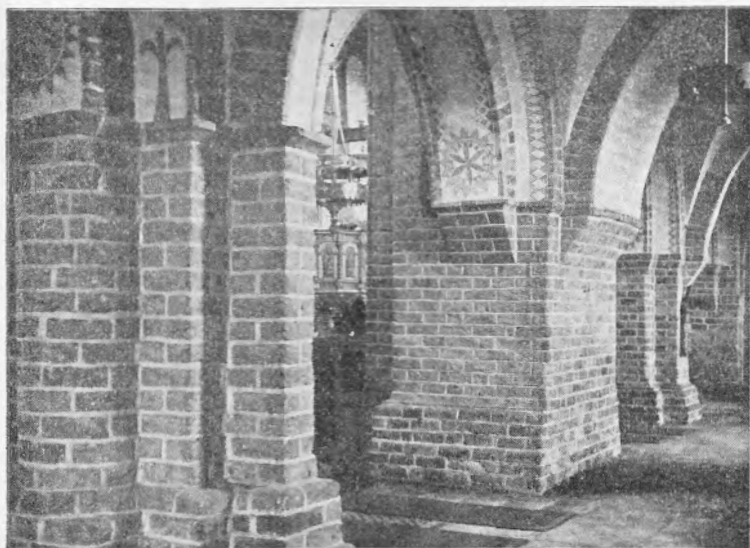
Afb. 5. Blik fra Hovedskibet ind i nordre Sideskib.

Plads, og som antagelig kun har haft et enkelt beskedent lille Vindue. Nu forstyrres Indtrykket noget af det lidt for lange Kor og det lidt for rigelige Lys fra de 3 forøvrigt meget smukke Vinduer i Østvæggen.

Ganske tilsvarende Virkninger, men i mindre Maal og mere afdæmpede, har Langperspektiverne

inde i Sideskibene, hvor man endnu kan fornemme det behagelige i Afslutningen med en halvrund Alterapsis. Ja, i det sydlige Sideskib er det gamle murede Alterbord endnu delvis bevaret. Af en hel anden Art er den Virkning, det har, naar man ser paa tværs gennem Kirken. Hvor malerisk er ikke Udsigten fra Hoved- til Sideskibe.

Afb. 6. Søndre Sideskib set mod Øst — med Blik ind i Hovedskibet.

Men de skønneste Perspektiver faar man dog ubetinget ved at vandre frem og tilbage i Sideskibene og derfra gennem de brede Arkadebuer se ind i Hovedskibet (se Afb. 5 og 6) og — saavidt de lige lovlig brede og svære Arkadepiller tillader det — helt op i Koret. Da faar man en Forskydning af Flader og Linier imod hinanden, der afslører alle Rummets

i det uendelige vekslende Skønheder. For hvert Skridt er det, som Kirkerummet bliver et andet. Og Lys og Skygge, Farver og Former glider sammen i de vidunderligste Billeder.

Hvilke Konstruktioner har man nu anvendt for at naa dette Resultat? Først og fremmest: Hvordan har Bygmesteren klaret alle »Hullerne«, Gennembrydningerne af Murfladerne i Arkader, Vinduer og Døre? I de allerfleste Tilfælde er til Afslutningen brugt den runde Bue; kun forholdsvis sjældent den mere iøjnefaldende spidse Bue; men den gennemførte Anvendelse af den glidende, stilfærdige Rundbue bidrager stærkt til at fremhæve det rolige og brede i Kirkens Indre og Ydre, fordi Rundbuens Væsen i sig selv er Ro og Bredde i Modsætning til Spidsbuens urolige Opad. Af en endnu større Betydning for denne Kirke er dog Hvælvingerne og den Maade, hvorpaa de er murede. For at forstaa dette er det imidlertid nødvendigt at gennemgaa Planen i Kirken nøjere (se Afb. 2). Ser man nemlig paa den opr. Nikolaj Kirkes Plan, er dens rent matematiske Regelmæssighed paafaldende: Korets Grundplan er som saa ofte en Kvadrat; men denne gaar igen og i samme Dimensioner i Midtskibets to kvadratiske Hvælvingefag. Til hvert Midtskibsfag svarer igen i hvert af Sideskibene to ligeledes kvadratiske Fag. Mere regelret kan det ikke godt være! Denne paa Kvadratenheden grundede Planordniug udviklede sig allerede i Løbet af det 11te Aarh. i Udlandets store romanske Kirker, særligt i det gamle Sachsen. Det er det bundne romanske System (i Modsætning til det gennemgaaende gotiske System med lige mange Fag i Hoved- og Sideskibene).

Det bundne System er imidlertid nærmest opstaaet og udviklet i Forbindelse med det meget vigtige konstruktive Problem: Overhvælvningen af Basilikaerne, der til at begynde med havde fladt Loft — ogsaa i Danmark.

Længe formaaede man kun at overhvælve de smalle Sideskibe, som i Ribe og Viborg Domkirker og i Sorø og Ringsted Klosterkirker. Og de forannævnte romanske Kirker af samme tværskibsløse Grundplan som St. Nikolaj har alle haft fladt Loft over det Hele. Svendborgkirken er den første Kirke i Danmark af denne Planstype, der har været hvælvet, og det baade i Hoved- og Sideskibe. Af vore ældste store Kirker var Cistercienserkirken i Vitskøl ved Løgstør helt overhvælvet. Roskilde Domkirke fra Begyndelsen af 13de Aarh. var det ligeledes og i Midten af dette Aarh. indbyggede man Hvælvinger i de fleste ældre Kirker med et oprindeligt fladt Loft over Midtskibet, som Ribe Domkirke, Sorø og Ringsted Klosterkirker.

I Sideskibene i St. Nikolaj Kirke er Hvælvingerne ribbeløse Krydshvælvinger (se bl. a. Afb. 7 og 8), een Sten tykke og murede i direkte Forbandt med Væggene*). Det er den romanske Hvælvingstype. I Midtskibet er de derimod Ribbehvælvinger

---

*) En Krydshvælving dannes af to Tøndehvælvinger, der skærer hinanden; Skæringslinierne danner skarpe Sømme. At Hvælvingerne er murede i Forbandt Væggene vil sige, at de er murede organisk sammen med dem, saa Hvælvingerne og Væg glider jævnt over i hinanden.

(se Afb. 3 og 4); det er den gotiske Type*). Disse Hvælvinger er ogsaa een Sten tykke, men murede paa fremspringende Vederlagssten**) og stærkt kuplede. De østligste Hvælvingsribber har den treleddede Form, der er almindelig i de ældste Hvælvinger af denne Type. Derimod har den vestligste Hvælving mindre og retvinklet profilerede Ribbesten. Disse Hvælvinger er imidlertid ogsaa paa anden Maade af særlig Interesse. De er 6 delte (se Afb. 2) og er det her paa den Maade, at Hvælvingerne paa Nord- og Syd væggen løber ned mellem Vinduerne i Overkirken (i Modsætning til Korhvælvingerne). Denne Hvælvingsform er opstaaet i Normandiet i 12te Aarh., bredte sig hurtigt ud over Frankrig og videre derfra til andre Lande. Den er hyppig anvendt i Westphalen i 13de Aarh. og særlig i den kuplede Form***), hvori den er opmuret i St. Nikolaj i Svendborg, foruden i flere andre af vore Kirker fra 13de Aarh.

Meget muligt er det fra Westphalen hele denne Hvælvingsteknik er kommen til Danmark.

---

*) Her hviler altsaa Hvælvingskapperne bl. a. paa Buer (Ribber), murede op af dertil særligt formede Sten, hvis ned mod Kirken vendende Side ofte er pyntet med tilspidsede eller afrundede Led — profilerede. Disse Buer kan være flere eller færre og fordelte paa forskellig Maade i Hvælvingslegemet. Almindeligst skærer Hovedribberne hinanden som simple Krydsribber (som i Korets østligste Fag og Sakristiet).

**) Hvælvingskappen glider ikke jævnt over i Væggene, men hviler paa fremspringende (udkragede) Sten: Vederlagssten, der danner den saakaldte Skjoldbue.

***) Dehio u. Bezold: Die kirchliche Baukunst des Abendlandes, I p. 308 f.

De højtspændte Hvælvinger i Midtskibet hører til noget af det smukkeste ved Kirkerummet. Ribberne løber ned paa Murfremspring, der gaar helt ned til Gulvet og fremhæver den organiske naturlige Forbindelse mellem Oppe og Nede, der virker særlig velgørende, hvor der er højt til Loftet*).

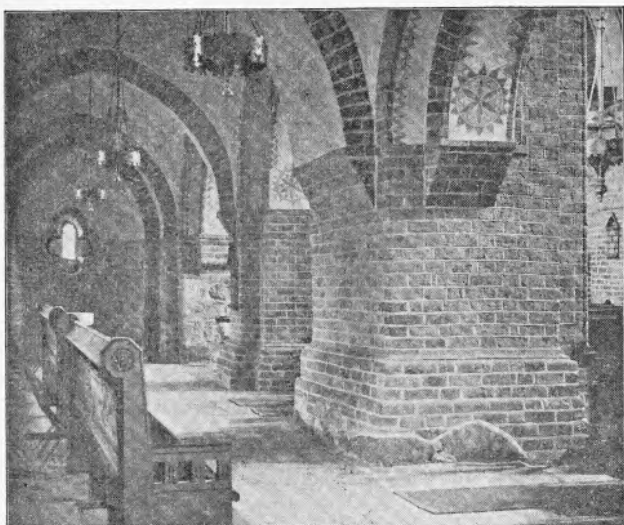
Er end Plan og Konstruktion det, der gør en Kirke til, hvad den er, fordi det er derigennem Rummets Form og Karakter skabes, og Kirken danner sit Ydre, betyder det dog meget, hvorledes de Led, Konstruktionen kræver, bliver formede og faar kunstnerisk Kultur, kort sagt: hvorledes Kirkens arkitektoniske Dekoration er. Den kan præges af større eller mindre Sans for Skønhed; det hele kan gøres uendelig raat, saa det rent konstruktive Formaal brutalt trænger sig ind paa Een. Og det kan gøres saa legende elegant, at man næsten glemmer, at det er uundværlige Led i Bygningen, der skal bestille noget og ikke kun staa og tage sig godt ud.

I Nikolaj Kirke er alt det konstruktive, det bærende i Bygningen, meget stærkt understreget, og der er gennemgaaende kun gjort det allernødvendigste for at mildne Formerne. Soklerne maa nøjes med en simpel Skraakant. Det kommer dog stærkest frem i Pillerne mellem Hoved- og Sideskibene og Hvælvingerne. Pillerne er mægtige og svære, mest de midterste, der er med til at bære Midtskibshvælvingerne; de har drabelige Halvpillefremspring, der igen bærer de brede Gjord-

---

*) Som det senere skal paavises, er de to nuværende Korhvælvinger noget yngre end Skibets.

buers inderste Stik*) (se Afb. 3 og 4). Gjordbuerne i Sideskibet standses brat af en kraftig primitiv formet Konsol**) (se Afb. 7). I Midtskibet er den derimod smukt profileret. Samme Konsolsystem er brugt i flere af Arkadebuerne. Kun i enkelte Tilfælde, særlig i Vestpartiet har man ladet Arkadernes og Sideskibenes Gjordbuer løbe ned paa Pillefremspring eller Halv-

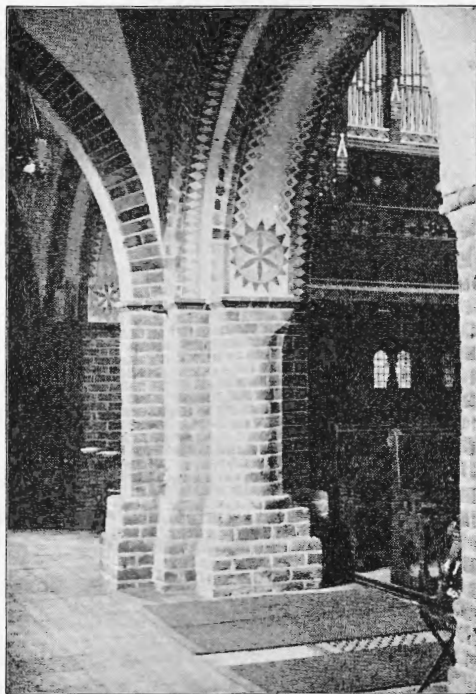
Afb. 7. Nordre Sideskib set mod Øst. Det afsluttes af en hvælvet Udmuring (Apsis) i Østgavlen med et mærkeligt formet Vindue.

søjler (se Afb. 6 og 8). Det er særlig disse svære Piller med eller uden Fremspring, der er kultiverede med de færrest mulige Midler.

*) Gjordbuerne er de (fire, her to) ydre Buer, der sammen med Ribberne (og Skjoldbuer) bærer Hvælvingskapperne.

**) Dens oprindelige Form kom ikke helt tydelig frem ved sidste Restauration.

Her maa det imidlertid tages i Betragtning, at Materialet er Mursten, og at den almindelige Mursten besværligt maa formes paa forskellig Vis for at kunne tjene til paa en smuk Maade at understrege Over-

Afb. 8. Fra Søndre Sideskib set mod Vest med Blik ind i Hovedskibet.

gangen mellem de enkelte konstruktive Led. Som nu i disse Kirkepillere. De staar paa en svær Sokkel, undertiden muret i to Sæt og pyntet i Overgangene med afrundede Mursten. De skarpe Pillehjørner har man enkelte Steder gjort lidt blødere ved at afskræ

dem. Men har man givet Sökkelen en kraftig Form og et Udtryk af Soliditet og Fasthed, har man aabenbart tænkt, at nu kunde det være nok og har ganske forsømt Pillers og Halvpillers Afslutning foroven, det vigtige Led: Kapitælet, der skulde danne den organiske Sammenhæng og Overgang mellem det bærende i Pillerne og det baarne i Arkade- og Gjorbuer*). Det hele er skrumpet ind til en lille tynd Plade, formet i en enkelt Mursten. — Kun hvor Halvsøjlen er anvendt, har man anstrengt sig. Søjlefodens Profil er ganske vist bleven reduceret til en enkelt Rundstave, der er en til det yderste dreven simplificeret Gengivelse af den romanske — den gl. attiske — Base**). Halvsøjlen har til Gengæld et virkeligt Kapitæl, en Afart af det rene romanske Trapezkapitæl med de afskraaede Hjørner, som det almindeligt brugtes i de store Murstenskirker f. Ex. i Sorø, Ringsted og i Roskilde Domkirke. Ovenover det kommer imidlertid den sædvanlige magre Plade, og Kapitælets Afslutning forneden — Astragalringen — er uden videre sprunget over.

Det er den romanske Søjleorden i Opløsning***). I nordre Sideskib findes en morsom Halvsøjle, virkelig gennemført fra Base til Ka-

---

*) Kapitælet er Søjleens Hoved.

***) Basen er en Søjles Fod. I mange græske Bygningsværker bestod Søjlefoden af ind- og udsvejede runde Led, særlig i den ioniske Stil. Fordi Attika var et af den ioniske Stils Hovedlande kaldtes denne Baseprofil den attiske. Den gik senere over i romersk og derfra i den romanske Kunst.

****) En Søjleorden bestaar i sine vigtigste Led af de efter hinanden følgende Dele: Base, Skaft og Kapitæl.

pitæl. Kapitælets Form og Løvværk minder om det antike korinthiske *). Det er imidlertid her formet i Tegl i en dermed beslægtet fransk Kapitælf orm (Crochet-kapitælet). Det hele repræsenterer en ret udpræget gotisk Søjleorden.

Som den Dag i Dag har Materialets røde Farve behersket Kirkerummet. Ogsaa Gulvet har været lagt med røde Mursten **). Helt rødt var det Indre dog ikke. Undersiden af Buer i Vinduer, Gjordbuer og Arkader var som nu pudsede i hvidt og ligeledes alle Hvælvingskapperne. Navnlig det sidste giver det brede, storladne Rum en Lethed, der virker befriende.

Desuden har man søgt at gøre det alvorlige Kirkerum lidt livligere og mere farverigt ved Kalkmalerier, hvoraf der fandtes enkelte Spor under Restaurationsarbejderne. Men det synes, som denne Udsmykning kun har været sparsom og indskrænket sig til Hvælvingsribberne. Ved samme Lejlighed fandtes ogsaa Stumper af malet Glas- og Blyindfatninger. Det viser, at der — paa et eller andet Tidspunkt — har været Glasmalerier. De har føjet deres Stemning til Arkitekturens og lagt en Varme og Kolorit over Rummet, som det nøgterne protestantiske, uforfalskede Dagslys ikke kan give det.

Udvendig er der gjort en Del, særlig dog ved Koret, for at pynte Bygningen, forme Overgangene

*) Ved Siden af den ioniske og doriske Stil var den korinthiske Stil stærkt brugt af Grækerne og endnu mere af Romerne; hvorfra særlig dens Kapitæl — kurveagtigt, omgivet af Rækker af Akanthusblade (Bjørneklo) — gik over i den middelalderlige Kunst.

***) Fragmenter af det fandtes ved Restaurationen i nordre Sideskib.

mellem de bærende og baarne Bygningsdele og live op i de store Murflader.

Kirkens Fod, Granitsokkelen, der bærer Væggene, gaar over i dem ved Profilled*). Kun i nordre Sideskibs Vestgavl var Sokkelen oprindelig muret op af Mursten og som en Dobbeltsoffel.**).

Væggens Afslutning foroven, dens Hoved, med Overgang til Taget, dannes af en muret Gesims. Paa Højkirken synes den efter fundne Spor at have bestaaet af afrundede Led, to eller flere, udkragede over hinanden. Med Rette har man imidlertid følt, at dette var ikke kunstnerisk fyldestgørende som Afslutning opad.

Under denne Gesims har man derfor muret først et Tandsnitskifte og derunder igen en Buefrise***). Gesims og Frise paa Koret svarede til Højkirkens, omend de er noget forskellige fra Skibets —, ja, ikke engang Korets Nord- og Sydside er ens. Et morsomt Vidnesbyrd om den fri, uafhængige Arbejdsmaade paa Middelalderens Stilladser, hvor det meste har været overladt til den enkelte Haandværkers For-godtbefindende.

I Kirkenvæggene selv er det Døre og Vinduer, der falder stærkest i Øjnene; først og fremmest vil Blikket altid uvilkaarligt, naar man kommer udefra, søge Dørenene. Der er da ogsaa gjort noget for at

---

*) I Kor og en Del af Skibet ved to gnidrede, raat huggede Rundstave.

***) Nederst et afrundet Led; øverst en Skraakant. — Ved Restaurationen erstattet med en Granitsokkel.

****) Kun enkelte Spor af dette fandtes i Behold ved Restaurationen. Paa Sideskibene var Gesims og Friser ganske forsvundne.

give dem en tiltrækkende og rig Form. Som den ret vel bevarede Dør i søndre Sideskib*), pyntet med en kraftig Rundstav, en Forenkling af den romanske Søjleportal; smukkeste og mærkeligst er dog Døren i nordre Korvæg, et fortrinligt Stykke Murerarbejde, rigt profileret med fremspringende retvinklede og runde Led, underlig barokt pyntede med Skraakanter; de giver det hele en noget urolig Karakter, der i og for sig slet ikke passer til det beherskede i hele den øvrige Kirke.

Vinduerne i Skibet er paa romansk Vis profilerede, med glatte Smige, og stærkt udad skraanende, for trods de tykke Mure, at give rigelig Plads for Lyset**).

I Koret var der Lejlighed til at gøre Vinduerne længere og slankere. De har en meget smuk Form, og Karmene er retvinklet profilerede. Morsomt er det lille Firkløvervindue i nordre Sideskibs Øst-væg***).

Medens Skibets store Vægflader staar rolige og lidt tunge — kun afbrudt af Døre og Vinduer —, er Korvæggene smykkede med næsten alle de Midler, Murstenskunsten raader over. Der er i det oprindelige Kors Nord- og Syd-væg ydet et ualmindelig rigt Stykke middelalderlig F a c a d e k u n s t.

*) Yderste Profilled var dog tilintetgjort. Den tilsvarende Dør i nordre Sideskib var ganske omsat, og ethvert oprindeligt Spor forsvunden. Har Midtskibet haft Dør i Vestgavlen, er den tilintetgjort af den senere Aabning ind til Taarnet.

**) Baade Hoved- og Sideskibets Vinduer er murede nøjagtigt efter fundne Spor. Vinduessmigene paa Højkirken Sydside var fladere end Nordsidens.

***) Det synes aldrig at være bleven helt fuldført udvendig.

Under Gesimsfrisens Rundbuer indfattes Vinduerne foroven, skilt ved en flad Pilaster (Halvpille) i en reliefagtig Mønsterdekoration — et helt Prøvekort paa de Motiver, der kan dannes med Murstenen. Der er dobbelte Rundbuer, Rude, Diagonal- og Zigzag-motiver, Tandsnit og Savtakker.

Vægfeltet begrænses til Siderne af flade Pilastre og forneden af Sokkelpartiet. Det hele er ganske symmetrisk, saa symmetrisk, at det kan komme til at virke en lille Smule kedsommeligt. Det er derfor heldigt nok, at den smukke Kordør i Nordvæggen paa denne Side bryder Symmetrien.

Overdrevent rig paa dekorative Enkeltheder er St. Nikolaj Kirke, taget som Helhed ikke. Hverken ind- eller udvendig. Men det føles egentlig ikke som noget Savn. Ligesaalidt her som andetsteds staar og falder en Bygning med det dekorative, med de mange eller faa pyntelige og morsomme Enkeltheder. Det er de store Forhold og Linier, der gør en Bygning, selv om det kun er en lille Bygning, monumental. Og St Nikolaj Kirke behøver ikke en Snes flere Profilled; den er god nok, som den er.

Hvornaar er nu denne Kirke bygget?

Det er i det foregaaende paavist, hvorledes romansk og gotisk, gammelt og nyt er blandet sammen.

Hvorledes den er fremskreden, moderne paa visse Punkter (Hvælvingerne i Højkirken), reaktionær og konservativ paa andre (Sideskibshvælvinger, det bundne System), og paa de romanske Formers Omraade repræsenter noget af en Opløsningstilstand (Søjleordenerne).

St. Nikolaj Kirke i Svendborg tilhører den Overgangsstil i Danmarks middelalderlige Arkitektur, der omfatter Størsteparten af 13de Aarhundrede. Det er dog umuligt at naa til en fuldt nøjagtig Bestemmelse af dens Opførelsestid. En saa udpræget Konstruktionsform som Hvælvingernes i Hovedskibet leder os dog paa Vej: De kuppelformede, sexdelte Hvælvinger her er beslægtede med de Hvælvinger, der indbyggedes i Midtskibet i de store Kirker i Lund (eft. 1234), Ribe (eft. 1242) og Sorø (eft. 1247), altsaa alle henimod Midten af 13de Aarh. Skibet er paa den anden Side ældre i Plan og Konstruktion end Holmekloster Kirke fr. o. 1275; den synes efter alt at dømme at tilhøre Aarene omkring 1240—50.

Den kuplede Hvælvingform findes bl. a. ogsaa i Sakristiet i Frue Kirke i Aarhus. Sammesteds findes en med Kordøren nær beslægtet Dør. Frue Kirke er rimeligvis fra Tiden kort efter 1250; ogsaa dette tyder paa at Nikolaj Kirke tilhører Midten af 13de Aarh*).

St. Nikolaj, Holmeklosters Kirke fra ca. 1275 og St. Knuds Kirke i Odense fra ca. 1300 viser tydeligt Gotikens Udvikling paa Fyen. Den er der et Slægtled bagefter Udviklingen paa Sjælland, hvor Roskilde Domkirke fra Begyndelsen af Aarhundredet er en principfast gotisk Bygning. Men Domkirken i Roskilde er igen et Slægtled efter de første gotiske Kathedraler i Nord-Frankrig, opført i Slutningen af 12te Aarh. I selve Danmark findes ingen Kirkebygning, der er umiddelbart beslægtet med St. Nikolaj

---

*) V. Lorenzen: Frue Kirke og Hospitalet i Aarhus, ~~Archiv~~ Byens Dominikanerkirke og Kloster, p. 10, T. VII.

i Svendborg. Den staar mærkelig ene. Derimod er der i Holsten og Lauenborg enkelte aabenbart samtidige Bygninger, der staar den meget nær. Det er Kirkerne i Altenkrempe*) og Møln**), men særlig Kirken i Eutin.

Og her er det interessant, at St. Nikolaj, saavidt vides, er den første større Kirke i Danmark, der er paa virket fra de tyske Østersølande. Som Roskilde Domkirke er Frankrigs og Vesteuropas sidste fyndige Ord i Danmark paa Arkitekturens Omraade, er denne Svendborgkirke Nord-Tysklands første. Fra da af udvikler vor Arkitektur sig i nøje Tilslutning til den samtidige nordtyske, saa Egnene omkring Østersøen udgør som een stor sammenhængende Arkitekturprovins, om end med nationale Forskelligheder. Først med Renaissancetiden faar dansk Arkitektur igen Føling med Vestevropa. Det er ikke saa uforklarligt, at det netop maatte blive St. Nikolaj i Svendborg, der blev et første Udtryk for nordtysk Paavirkning. 1241 arvede Hertug Abel bl. a. Svendborg efter sin Fader; i hans Slægt vedblev Byen at være i mere end en Menneskealder med enkelte Afbrydelser, særlig under Kristoffer den Første (1252—59). Det kunde se ud, som om Kirken er bygget i den første, noget roligere Periode i 40erne, og som om dens Slægtskab med holstensk-lauenborgsk Arkitektur finder sin Forklaring i Svendborgs i den Tid sikkert livligere Forbindelse ogsaa med holstenske Kystegne, og at man derfor henedefra har hentet en Bygmester og Haandværkere til Nikolaj Kirke.

*) Haupt: Bau u. Kunstdenkmäler Schleswig-Holsteins II, 6.

**) Haupt u. Weysser: Bau u. Kunstdenkmäler in Herzogt. Lauenburg p. 112.

Det synes imidlertid, som om man kan forfølge Nikolaj Kirke endnu længere tilbage end til 13de Aarh. De nedre Partier af Korets Mure er opførte paa den ovenfor omtalte plump profilerede Sokkel af raa og kløvet Kamp i Kalkmørtel, hvilken Byggemaade ganske svarer til den, der er anvendt i flere af Egnens romanske Landsbykirker. Man synes her at staa overfor Rester af en endnu ældre Nikolaj Kirke, der er bleven nedbrudt for at give Plads til den store Murstenskirke. At der oprindeligt har staaet en romansk Kirke paa Stedet kan ogsaa fremgaa af de to romanske Ligsten, der nu er anbragt under den østligste Pille i søndre Side-skib. Det vil i saa Fald vise, at Svendborg, der første Gang omtales 1229, da Valdemar Sejr skænker den til sin Svigerdatter, Ellinor, er en adskilligt ældre Bebyggelse. Denne endnu ældre Nikolaj Kirke maa efter sin Byggemaade have tilhørt det 12te Aarhundrede.

Den har været ældre end den nu staaende Frue Kirke, der i sine ældste Partier er en ren Murstenskirke og øjensynlig fra 13de Aarh. St. Nikolaj er altsaa Svendborgs ældste Kirkebygning og adskilligt tyder paa, at den ogsaa er Svendborgs ældste Sognekirke*).

Efter en Tradition, der maaske har noget paa sig, laa Byens ældste Borg paa den Banke, hvor nu Fru Kirke ligger. Denne Borg indtoges 1253 af Christoffer I og ødelagdes**). Paa Borgens Grund er det

---

*) Derfor kan der jo godt i Forbindelse med Borgen i Svendborg have været et Kapel eller lignende.

***) Scriptorum rerum Danicarum. I. 167.

saa Frue Sogn med den nuværende Frue Kirke vokser frem. Det synes ogsaa, som det ældste Svendborg har ligget omkring St. Nikolaj Kirke*).

Kirken var indviet til en af den katolske Kirkes store Bekendere: St. Nikolaus af Myra. Han var »alle Præsters Lys«, »alle Peblings Beskytter« og »Kyskheds Kejser«.

Men først og fremmest var han Værnehelgen for alle, der fare paa Søen. Han var »alle Skibsmænds Havn«. Intet Under at han holdtes højt i Ære i alle Danmarks Søstæder**), og at ogsaa Svendborg indviede sin ældste Kirke til ham. Men det er igen et Vidnesbyrd om, at Svendborg til at begynde med først og fremmest har været en Skipperby, værnet af en Borg. At Byen kun har været ringe og beskeden af Omfang, fremgaar ogsaa af den ældre Kirkes beskedne Omfang; den har næppe været forskellig fra Egnens almindelige Landsbykirker.

Længe stod St. Nikolaj ikke i sin nyere Skikkelse, før den forandredes. Koret forlængedes mod Øst med et kort Fag, alt af Mursten***). Men som de nuværende samtidige Korhvælvinger viser det, har man samtidig nedbrudt en ældre Korhvælving. De to nye Hvælvinger muredes som kuplede Ribbehvælvinger, 6-delte i Hovedfaget, men uden Nedløb mellem Hvælvingerne som i Hovedskibet. Begge kun $\frac{1}{2}$ Sten tykke. Derimod bæres begge Hvælvingers spinkle, leddede Ribber af retvinklede Pillefremspring som i Hovedskibet; i Koret har de

*) Rohmann: Om Svendborg før Udg. af 14de Aarh., i „Blandinger fra Sorø“ 1832 og 1834. —

**) Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, p. 120 ff.

***) Af Størrelse $27 \times 8 \times 13$ cm.

kluntede Tilløb til Kapitæler. Hvælvingerne støttes udvendig paa Korets Nordside af en Stræbepille, der dog ikke er muret i Forbandt med Korvæggen. Da der paa det tilsvarende Sted paa Sydsiden fandtes Fundamentet til en Stræbepille, kan man dog sikkert gaa ud fra, at Stræbesystemet er samtidigt med Ændringen af Koret.

Man har villet skaffe rigeligt Lys ind i dette ny Korparti. Ikke mindre end 5 Vinduer har lyst det op. Karakteristisk er den tredelte Vinduesgruppe i Østgavlen, der træffes i saa mange af Overgangstidens Kirker. Koret fik nu en lige Afslutning mod Øst med en Kors-Blænding og, som det synes med Kamtakker*). Forøvrigt indgaar det ny Korparti paa en meget naturlig Maade i Helheden, setv om den ældre Apsis i og for sig var en bedre arkitektonisk Afslutning.

Ved Restaurationen fandtes det oprindelige murede Alterbord staaende lidt frem foran Østvæggen. Under det gamle Alter var en lille Tøndehvælvning udfør den spidsbuede lille profilerede Aabning i Midten af Korvæggen. Muligvis har den tjent til Opbevaring af Reliquier.

En Mærkelighed ved dette Korparti er de Lydpotter, der er indmurede i dets Vægge. Over søndre Vindue i Østgavlen sidder i alt 5 Potter ordnede ret regelmæssigt i tre Rækker med 3 i den nederste og 1 i hver af de andre. En sjette sad over det senere tilmurede Vindue i Nordvæggen; den udtoges ved Restaurationen og viste sig at være af graa-

*) Senere maa Overdelen af Korgavlen være ommuret. I det ældre Gavlparti havde Kammene Saddeldæk: i det yngre Valmdæk.

sort Ler, 14,5 ctm. dyb og næsten kugleformet, men med en 10 ctm. vid, stærkt ombøjet Hals. En enkelt af Lydpotterne havde en firkantet Træprop i Halsen, den sad i gammel slaaet Kalk *). Ogsaa i Frue Kirke fandtes Lydpotter, men, som det synes, fra den gotiske Tid **), ogsaa den nedrevne Graabrødrekirke har haft dem ***).

Man troede i Middelalderen, at saadanne Lydpotter var gavnlige for Akustiken; de anbragtes derfor næsten udelukkende i Koret for at forstærke Resonansen.

Theoretisk set kan disse Lydpotter virkelig have haft en saadan Virkning; men praktisk kan de aldrig have haft fjerneste Betydning, dertil var deres Tal altfor ringe.

Tilbygningen af det ny Korparti tilhører Gotiken. Den har alle Gotikens 3 Hovedkendemærker: Krydsribbevælvinger med Stræbepiller og den spidse Bue; Gotiken træder her frem i en tidlig, ret uudviklet Form, og Tilbygningen er i sin almindelige Karakter endnu nærmest i Overensstemmelse med Overgangsstilen; den harmonerer derfor godt med de ældre Partier af Kirken. Korets Omdannelse maa have fundet Sted i sidste Fjerdedel af 13de Aarh. 1290 blev Byen plyndret og brændt af den norske Konge, Erik Præstehader, der var i Forbund med Kongemorderne. Muligvis er det da ogsaa gaet ud over Kirken.

*) Aarb. f. nordisk Oldkyndighed 1905: M. Mackeprang: Lydpotter i danske Kirker, p. 53.

**) Anførte Værk, p. 53.

***) Meddelelser om Nedbygningen i Nationalmusæets Arkiv.

Men fra Slutningen af 13de Aarh. har St. Nikolaj Kirke faaet Lov til at staa ret uforandret i det Ydre et Par Hundrede Aar. Da først fik den sine nuværende Tilbygninger: Taarnet og Sakristiet, begge opførte af Mursten i Munkeskifte, med raa Kamp i de nedre Partier*). T a a r n e t sattes i Forbindelse med Kirkerummet og fik Indgang fra Vest. Over Indgangen fandtes et større spidsbuet Vindue med retvinklede, ganske simple Ribbeprofiler og uden muret Stavværk. Glamhullerne i øverste Stokværk er fladbuede som saa ofte i Gotikens Slutningstid, da man gav Afkald paa den spidse Bue i Døre og Vinduer. Det nederste Stokværk havde fladt Loft.

Den ene af Taarnets Klokker er støbt ca. 1500**); muligvis angiver den Tiden for Taarnets Opførelse. Taarnet har op ad til haft en anden Afslutning end det nuværende Spir; der er halvtredie Hundrede Aar yngre. Men hvorledes denne Afslutning har været, lader sig nu ikke fastslaa.

S a k r i s t i e t er en lille Murstens-Tilbygning til Korets nordøstre Hjørne***); det bestaar af et enkelt Rum med en Krydsribbehvælvning med fint leddelte Ribber. Bygningen har oprindelige Stræbepiller og er en udpræget gotisk Bygning; i Tidens Løb er Murenes oprindelige Dør- og Vinduesaabninger blevne omdannede.

Disse to Tilbygninger fra Middelalderens Slutning falder sammen med ganske tilsvarende ved næsten alle danske Sognekirker. Overalt i By og paa Land stod dengang Taarne, Sakristier og Vaabenhuse under

*) Murstens Størrelse er: $26 \times 9 \times 14$ ctm.

**) Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker, p. 286.

***) Murstens Størrelse er: $27\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2} \times 13$ ctm.

Stilladser, samtidig med at Kapeller og Korsarme byggedes til ved mangfoldige Kirker. De større Klokker havde hidtil maatte nøjes med Klokkestabler udenfor Kirken; kun en enkelt eller flere Korklokker hang i eller over Koret. Maaske er det en af St. Nikolajs gamle Korklokker, der endnu opbevares i Kirken *).

Men ikke blot for Klokkernes Skyld, ogsaa for Anseelsens Skyld vilde man pryde Kirkerne med Taarne, saa de i den Henseende ikke skulde staa tilbage, selv for Domkirkerne. Paa Landet kom dertil ogsaa den Tanke, at de i Nødsfald kunde bruges i Ufredstider som Tilflugtssted og til Forsvar. Sakristier kunde ved de noget større Kirker nok blive nødvendige, fordi Messer og Gudstjenesten mægtig forøgedes henimod Katholicismens Slutningstid. Der opbevaredes bl. a. alt, hvad der brugtes ved Gudstjenesten, særlig de hellige Kar og Messeklæder. Men alle disse Tilbygninger, de store Kapitaler, der blev knyttede til Kirken af de nærmeste Slægtled før Reformationen og sat i Byggearbejder og Messer — ikke at tale om den tit overdaadige Udsmykning af Kirken med Malerier og udskaarne Billeder — er et af de mest talende Vidnesbyrd om hine Tidens næsten krampagtige religiøse Iver, der samtidig forklarer, at der kunde være en saa forbavsende Jordbund for det religiøse Røre i selve Reformationstiden **).

*) Uldall: Anførte Værk, p. 286.

**) I Katholicismens sidste Dage var den senere saa bekendte fynske Reformator Christiern Clausen Skrok Alterpræst ved St. Birgittes Alter. — Om ham og Kirkens Historie i Reformationstiden se H. F. Rørdam i Kirkeh. Saml. V, 5, 644.

I de omtrent 3 Aarhundreder St. Nikolaj endnu var en katholsk Kirke er dens Indre, hvad Kirkeinteriøret angaar, undergaaet en Del Forandringer.

Medens Materialet til at begynde med har gjort sig stærkt gældende, og Dekoration med Kalkmalerier tilsyneladende kun har været sparsom, synes dette senere at have forandret sig. Baade i Kor og Skib fandtes ved Restaurationen Rester af gotisk Kalkmaling — ogsaa Figurbilleder — malede paa Hvidtningen. Ved Reformationstiden maa man da tænke sig Kirken mindre dyster og alvorlig, og smykket med brogede Billeder paa hvid Grund. Det har gjort Kirkerummet mere lyst og feststemt og givet det en hel anden Farvekarakter end den oprindelige og nuværende.

Kirken har utvivlsomt, som alle andre Kirker, faaet adskillige Altre, foruden Højaltret og Sideskibene, der i Slutningen af den katholske Tid var indviede til St. Gertrud og St. Birgitte. I Forbindelse dermed er Kirken bleven forsynet med en broget Billedverden af Alter- og Helgenbilleder, udskaarne i Træ, malede og forgyldte. Nu er kun det smukke gamle Crucifix tilbage af fordums Pragt.

Sammen med Billederne paa Væggene har de givet Kirkens Indre noget malerisk hyggeligt — næsten muntert — og stillet den i Virkelighed strenge og alvorlige Arkitektur noget i Baggrunden.

Saadan var det ogsaa i Tidens andre Kirker. Det billedmæssige, intime — det menneskelige og populære — havde fyldt Katholicismens Kirker i deres sidste Glansperiode og var næsten ved at overskygge det centrale, det alvorligt strenge, »Guds pure og rene

Ord«, som Reformationens Slægt snart skulde lyse efter.

Reformationen kom. Den lod St. Nikolaj Kirke staa uforandret, hvad Arkitekturen angaar. Men i Lighed med, hvad der fandt Sted i andre Kirker er en hel Del af den gamle Billedpragt bleven fjærnet. I Følge en ved Restaurationen funden Indskrift, blev Kirken kalket 1566. Da er den bleven hvid, nøgtern, »pur og ren« over det hele.

Først da synes Reformationens afklarede, mere nøgterne Aand for Alvor at have taget St. Nikolaj Kirke i Besiddelse.

Der var kommen en egen kølig, let Skønhed over dens Indre. Men med en vis Vemod maatte man med Digteren indrømme, at nu »var alt protestantisk graat og ikke broget katholsk«.

Saaledes blev den imidlertid ved at være lige til sidste Restauration, da den gamle marvfulde Arkitektur igen fik Lov til at gøre sig gældende. Største Forandring i det Ydre havde været Opsættelsen af det maleriske Spir 1763. Restaurationen udførtes 1892—94 under Ledelse af H. B. Storck med Magdahl-Nielsen som Konduktør. Den gennemførtes med største Nænsomhed og Omhu og fremdrog i denne Kirke, der var yderlig brøstfældig og i alle Henseender vanrøgtet, et af de mest karakterfulde Værker fra Valdemarstiden; værdifuldt for Kendskabet til vor Bygningskunsts Historie, og i sig selv et ualmindelig godt Stykke Arkitektur.
